УДК 639.1.05:349.6

**УПРАВЛІННЯ МИСЛИВСЬКИМИ РЕСУРСАМИ АГРОЛАНДШАФТІВ
УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖЖЯ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

В. П. НОВИЦЬКИЙ, кандидат сільськогосподарських наук, старший
науковий співробітник

Інститут агроекології і природокористування НААН

E-mail: vasilii_nov@ukr.net

М. І. ГОЛУБЄВ, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Національний університет біоресурсів і природокористування України

***Анотація.** Проаналізовано ключові основи управління мисливськими ресурсами агроландшафтів України і розвинених країн зарубіжжя, здійснено їх порівняльну оцінку у правовій, організаційно-господарській та екологічній сферах. Результати досліджень господарсько-правових аспектів управління вітчизняними ресурсами польової дичини, та мисливськогосподарської діяльності загалом, свідчать про наявність колосальних проблем майже у всіх нішах функціонування галузі, втім, чітко їх окреслюючи, створюють обґрунтовані передумови для розробки системи стратегічних науково-практичних заходів з усунення виявлених недоліків.*

***Ключові слова:** мисливські ресурси, агроландшафти, господарсько-правові аспекти*

Мисливська фауна агроландшафтів повсюдно зазнає бінарного антропогенного навантаження, при безпосередньому вилученні частини популяцій шляхом добування та внаслідок докорінної трансформації середовищ існування тварин в процесі сільськогосподарської діяльності. У зв'язку з цим, ресурси польової дичини потребують кропітких організаційно-управлінських заходів з їх охорони, відтворення та раціонального використання [1-5].

Мета дослідження – проаналізувати ключові господарсько-правові основи управління мисливськими ресурсами агроландшафтів України і зарубіжжя та здійснити їх комплексну порівняльну оцінку.

Матеріали і методи досліджень. Основними методами вивчення аспектів управління мисливськими ресурсами агроландшафтів були:

спостереження, порівняння, моделювання; аналітичні, синтетичні та дедуктивні дослідження.

Результати досліджень та їх обговорення. Виходячи із загальних положень Закону України «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 1, 2), *мисливські ресурси* можна охарактеризувати як сукупність диких тварин, які можуть бути об'єктами полювання, перебувають у стані природної волі або утримуються в напіввільних умовах чи у неволі, в межах мисливських угідь. Мисливські ресурси, що перебувають у природному середовищі, належать до біоресурсів загальнодержавного значення [8].

Регулювання суспільних відносин у сфері охорони та експлуатації вітчизняних мисливських ресурсів здійснюється нормативно-правовими актами Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Мінекології, МінАПК, Держлісагентства, низкою ратифікованих міжнародних договорів і угод, зокрема наступними базовими Законами України (ЗУ): «Про охорону навколишнього природного середовища» [6], «Про тваринний світ» [7], «Про мисливське господарство та полювання» [8].

Класифікація законодавчого забезпечення з охорони, відтворення та використання мисливських ресурсів України дає змогу ранжирувати його за трьома основними напрямками: охорона середовищ існування та розмноження диких тварин; організація раціонального використання фауни; збереження генофонду тварин. Державна система управління галуззю мисливського господарства складається з наступних груп органів [9, 10]:

- ❖ органи загальної компетенції: Кабмін, Рада міністрів АРК, державні адміністрації та органи місцевого самоврядування;
- ❖ органи спеціальної компетенції: Мінекології та галузевий орган – Державне агентство лісових ресурсів.

Фундаментальні положення із правил спеціального використання та охорони мисливської фауни України викладені у ряді статей ЗУ «Про тваринний світ» і «Про мисливське господарство та полювання». Зокрема, ст. 40 "Запобігання загибелі тварин під час здійснення виробничих процесів та

експлуатації транспортних засобів" ЗУ «Про тваринний світ», зобов'язує підприємства, установи, організації та громадян до вжиття заходів із запобігання загибелі тварин під час проведення сільськогосподарських робіт. У ст. 48 "Охорона тварин під час застосування пестицидів і агрохімікатів" згаданого Закону, у свою чергу, зазначається наступне: «Підприємства, установи...зобов'язані вживати заходів щодо забезпечення запобігання захворювань і загибелі тварин під час зберігання, транспортування та застосування пестицидів і агрохімікатів». Відтак, статті 39, 40 та 48 ЗУ «Про тваринний світ» є головними "відправними точками" для низки підзаконних актів, котрі в подальшому деталізують правові засади з охорони мисливської фауни вітчизняних агроландшафтів у процесі сільськогосподарської діяльності.

Незважаючи на значну кількість нормативно-правових інструментів із забезпечення охорони та експлуатації місцевої мисливської фауни, головним регулюючим документом у цій царині залишається ЗУ «Про мисливське господарство та полювання». Даним Законом регламентуються соціальні, правові і економічні засади ведення мисливського господарства, врегульовується процес взаємовідносин між центральними, місцевими органами управління, користувачами мисливських угідь, мисливцями та землевласниками, а також визначається відповідальність за порушення чинного законодавства. На думку відомих вчених [9], попри досить тривалий період дії зазначеного Закону, і донині не простежуються позитивні зміни ключових показників ведення мисливського господарства країни. Це дає підстави стверджувати, що стан правового забезпечення галузі має бути якісно кращим. Автори зокрема зазначають, що у профільному ЗУ [8] не містяться норми щодо економічного стимулювання комплексного використання ресурсів довкілля, наявні колізії відносно права власності та права на користування мисливським фондом, жодним чином незадекларовані засади екологічної політики щодо ведення та подальшого розвитку мисливського господарства держави.

Висловлюючи солідарність з поглядами колег [9], вважаємо за необхідне додати – у самому ЗУ «Про мисливське господарство та полювання» не

зазначені конкретні аспекти охорони мисливських ресурсів власне агроландшафтів, хоча площі останніх помітно домінують (60,0-76,3 %) у питомій структурі мисливських угідь держави [11]. У той час, відповідні закони сусідніх країн-членів ЄС містять подібні правові норми. Так, ст. 11 Закону «Право мисливське» (Ustawa «Prawo łowieckie») Республіки Польща [12] вимагає: здійснення господарської діяльності згідно основних напрямків використання сільськогосподарських угідь, за умов сталого покращення середовищ існування тварин; безпечне використання хімічних засобів у сільському господарстві та лісівництві; застосування аграрних методів та технологій, які не становлять загрози для існування тварин на даних територіях; підтримання належного стану екологічних коридорів (маршрутів) тощо. Згідно § 79 "Запобігання збитків" Закону Угорщини «Про охорону тваринного світу та полювання» [13], задля запобігання та усунення шкоди завданої мисливським тваринам, основні користувачі (землекористувачі) зобов'язані підтримувати спокій та благополуччя дичини з використанням відповідних методів аграрного виробництва, брати участь в усуненні заподіяної шкоди або її мінімізації, а також виплачувати компенсації співкористувачам угідь (мисливським господарствам). У § 25 "Обов'язки основних користувачів мисливських угідь" Закону «Про полювання та про внесення змін до деяких законів» Словачької Республіки [14] йдеться про наступне: основні користувачі повинні ознайомити представників співкористувачів з місцем та часом проведення сільськогосподарських робіт у нічний період, заготівлі кормів та використання хімічних речовин, які є шкідливими для диких тварин, у строки не пізніше ніж за три доби до початку виконання зазначених робіт; при обкошуванні постійних пасовищ, збиранні зернових і кормових культур, скошуванні їх зеленої маси, необхідно виконувати агротехнічні роботи так, щоб тварини переміщувалися від центру польового контуру до його периферії; основні користувачі повинні покрити збитки завдані співкористувачам угідь, що стали результатом обробки земель у способи невідповідні даному закону, або решті правил, які регулюють використання засобів захисту рослин у країні тощо.

Порівняно з країнами ЄС, деякі інші правові норми вітчизняного законодавства, що стосуються галузі мисливського господарства, також відсутні або "розкидані" по окремих, не пов'язаних між собою, нормативних актах. При цьому, значна частина з них викладена нечітко. На практиці це допускає неоднозначне тлумачення або ж дає змогу взагалі їх не виконувати через відсутність незалежного правового механізму реалізації [9]. До слова, у профільних нормативно-правових актах України не закріплено навіть видового переліку мисливських тварин.

За даними Міністерства екології та природних ресурсів [15], поточна модель ведення мисливського господарства у державі, яка збереглася з радянських часів, не відповідає сучасним ринковим відносинам, демонструє цілковиту неефективність і є "гальмом" для розвитку галузі. Як результат, три чверті мисливських угідь країни лишаються без господаря та віднесені до угідь державного мисливського резерву. У відомстві констатують наступний перелік господарсько-правових проблем: неефективне використання потенційних природних можливостей біоценозів громадянськими мисливськими організаціями, котрим у користування надається близько 80% польових мисливських угідь країни; слабка екологічна культура мисливців і загальний рівень їх підготовки; надвисока щільність хижаків; низький рівень охорони угідь користувачами; масове браконьєрство; неефективність штрафних санкцій за недотримання правил полювання (44 грн./рік на одну особу) та незадовільна робота силових і судових органів по притягненню правопорушників до відповідальності.

В результаті накопичення вище окреслених проблем, у ході круглого столу «Лісове та мисливське господарство України. Стратегія 2015-2020», який відбувся 26 травня 2015 року в рамках формування «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015-2020 роки», за участі представників головних державних органів спеціальної компетенції, делегатів Європейської Комісії, народних депутатів України, науковців і членів зацікавлених громадських організацій, була

офіційно констатована необхідність системного впорядкування галузі, у зв'язку з нагромадженням низки негативних еколого-правових, економічних та суто господарських перепон в її функціонуванні.

Поміж тим варто зазначити, що проблема вдосконалення мисливськогосподарської діяльності тісно переплетена з питаннями реорганізації всього народного господарства країни. Тому, вважаємо, що особливу увагу необхідно приділити впровадженню інтегрованих еколого-економічних механізмів охорони, відтворення та використання ресурсів мисливських тварин. Тільки з проведенням принципово нової державної екологічної політики мисливське господарство зможе стати високодохідною ланкою національної економіки [16]. Так, управління мисливським господарством у країнах ЄС ґрунтується на засадах гуманізації правових відносин з його організації, функціонування та розвитку. Порівняно з Україною, це виглядає перспективнішим відносно охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання мисливських ресурсів. Тому, розглядаючи державне управління галуззю у контексті євроінтеграційних процесів, необхідно усвідомлювати – адаптація мисливського законодавства до нормативно-правової бази ЄС може бути ефективною, насамперед, за умови врахування соціально-екологічних аспектів, гуманістичних і просвітницьких підходів покладених в основу його формування та реалізації [17].

Nitsch Н. зі співавторами [18] здійснили комплексний порівняльний аналіз екологічних і сільськогосподарських політик щодо охорони тваринного світу у сучасних агроландшафтах ЄС та США. Вчені дійшли висновку, що ключовим засобом збереження дикої природи на орних землях як ЄС так і США стало створення, впродовж останніх десятиліть, численних державних та громадських фондів фінансового заохочення аграріїв до добровільної екологізації господарювання. Зазначена політика і надалі набирає впевненості у стимулюванні подібних заходів зі збереження фауни місцевих агроценозів. Проте, впроваджені суми спонукальних платежів для досягнення бажаних соціальних цілей періодично кидають виклики поточному розподілу місцевих

сільськогосподарських фондів. У зв'язку з цим, автори вважають, що ефективність використання подібних інструментів може виявитися переоціненою вже найближчими роками, оскільки їм протистоятимуть постійно зростаючі світові ціни на енергетичні та продовольчі зернові культури.

Апробувати вищевикладені підходи в Україні нині не видається можливим через недосконалість вітчизняної законодавчої бази, зокрема відсутність нормативного забезпечення з економічного стимулювання комплексного використання природних ресурсів. Водночас, більшість існуючих правових механізмів мало впливають на збереження біорізноманіття в агроландшафтах держави, оскільки майже не використовуються на практиці. За умов ринкової економіки, реальнішою виглядає імплементація опосередкованих (втілення альтернативних систем землеробства, лісомеліорації) механізмів збереження фауністичного різноманіття ніж прямої дії (створення заповідних об'єктів, охорона видів), тому, що вони загалом націлені на покращення виробництва, збереження ресурсів для аграрного підприємництва (*напр.* ґрунтів) або ж тісно пов'язані зі здоров'ям людини. Збереження біорізноманіття у даному випадку залишається досить актуальним, проте побічним результатом сільськогосподарської діяльності [19, 20].

Таким чином, законодавство України з нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сферах охорони і спеціального використання тваринного світу, перебуваючи на стадії розвитку, лишається малоефективним у вирішенні низки глобальних викликів сьогодення, тому потребує подальшого вдосконалення та адаптації до норм Європейського Союзу [9, 17, 21]. Прийдешні підходи до розробки та застосування важелів екологічної політики, а саме: законодавства, програм національного рівня, планів розвитку окремих секторів економіки тощо, повинні передбачати максимальну взаємодоповнюваність та синергізм правових інструментів для досягнення природоохоронних і сільськогосподарських завдань держави [19].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У цілому, результати аналізу господарсько-правових аспектів управління вітчизняними ресурсами

польової дичини, та мисливськогосподарської діяльності загалом, свідчать про наявність колосальних проблем майже у всіх нішах (юридичній, екологічній, економічній і т.д.) функціонування галузі, втім, чітко їх окреслюючи, створюють обґрунтовані передумови для розробки системи стратегічних науково-практичних заходів з усунення виявлених недоліків.

Список використаних джерел

1. Корж О. П. Зоокультура мисливського фазана в Україні / О. П. Корж, Д. О. Фролов // Вісник Запорізького національного університету, 2011. – № 1. – С. 53-61.
2. Абеленцев В. Сельское хозяйство и дичь / В. Абеленцев, А. Шевченко, В. Архипчук // Охота и охотничье хозяйство. – 1972. – № 9. – С. 12-13.
3. Бондаренко В. Д. Біотехнія: навч. посіб.: в 2 ч. / В. Д. Бондаренко – Львів: ІЗМН, 2002. – Ч. 2. – 2002. – 348 с.
4. Охорона фауни в агроландшафтах / [Бондаренко В. Д., Делеган І. В., Михайлюченко М. Т., Соловій І. П.] – Львів: Вид-во Львів. лісотех. ін-ту, 1990. – 81 с.
5. Абеленцев В. И. Гибель дичи в сельскохозяйственных угодьях и проблемы её охраны / В. И. Абеленцев, В. А. Архипчук, Л. С. Шевченко // Развитие охотничьего хозяйства Украинской ССР: матер. докл. 2 науч.-производ. конф. – К., 1973. – С. 25-28.
6. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – 547 с.
7. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 14. – 97 с.
8. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2002 р. № 1479-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 29 – 179 с.
9. Івануса А. В. Аналіз нормативно-правового забезпечення ведення мисливського господарства в Україні / А. В. Івануса, В. З. Холявка // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.1. – С. 165-170.
10. Данилюк Л. Р. Розуміння правовідносин використання мисливських природних ресурсів та їх суб'єкти / Л. Р. Данилюк // Jurnalul juridic național: teorie și practică. – 2015. – № 2 (1). – С. 106-109.
11. Волох А. М. Агроландшафти України як мисливські угіддя / А. М. Волох // 36. наук. ст. ІІІ-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. – Вінниця, 2011. – Т.1. – С. 301-305.
12. Usnava z dnia 13 października 1995 r «Prawo łowieckie» – Режим доступу: <http://www.psr.waw.pl/doc/ust-prawo-low.pdf>. – Назва з екрану.
13. Törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról. 1996. évi LV. – Режим доступу: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600055.TV. – Назва з екрану.

14. Zakon zo 16. júna 2009 o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/Downloads/274_2009.pdf. – Назва з екрану.

15. Засади національної екологічної політики в галузі ведення мисливського господарства – Режим доступу: <http://menr.gov.ua/protection/protection6/zberezhennya/472-myslyvstvo>. – Назва з екрану.

16. Муравйов Ю. В. Планування мисливсько-господарської діяльності як інструмент реалізації екологічної та лісової політик / Ю. В. Муравйов // Науковий вісник. – 2006. – Вип. 16.2. – С. 38-41.

17. Дробот І. О. Розвиток системи державного регулювання мисливського господарства України в контексті адаптування до умов Європейського союзу / І. О. Дробот, О. Р. Проців // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харк. регіон. ін-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – № 2 (40). – С. 1-8.

18. Agriculture and the conservation of wildlife biodiversity – comparative analysis of policies in the USA and the EU. – Access mode: https://www.researchgate.net/publication/46472479_Agriculture_and_the_conservation_of_wildlife_biodiversity_a_comparative_analysis_of_policies_in_the_USA_and_the_EU_PowerPoint – The name on the screen.

19. Костюшин Є. В. Розвиток збалансованого сільського господарства та основні шляхи збереження біорізноманіття в агроландшафтах / Є. В. Костюшин, В. А. Костюшин // Екологічні науки: наук.-практ. журнал (ДЕА). – 2012. – №1. – С. 136-144.

20. Леонець В. В. Особливості і перспективи розвитку природоохоронного землекористування / В. В. Леонець // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 2. – С. 321-327.

21. Аналіз законодавчої бази і практики ведення мисливського господарства деяких країн Європейського Союзу (проектна версія) – Режим доступу: <http://www.lesovod.org.ua/node/25150>. – Назва з екрану.

References

1. Korzh A. P., Frolov D. A. (2011). Zooculture hunting pheasant in Ukraine. *Bulletin of national University Zaporizhzhya*, 1, 53-61.

2. Abolentsev V., Shevchenko A., Arhipchuk V. (1972). Abolentsev of Agriculture and game. *Hunting and the hunting economy*, 9, 12-13.

3. Bondarenko V. D. (2002). *Boehne: proc. manual* (Part 2). Lviv: IZMH.

4. Bondarenko D. V., Delehan I. V., Mykhaylychenko N. T., Nightingale I. P. (1990). *Protection of fauna in agricultural landscapes*. Lviv: Publishing house of Lviv.

5. Abolentsev V. I. Arhipchuk V. A., Shevchenko L. S. (1973). The Death of the game in the farmland and its protection. *Development of the hunting economy of the Ukrainian SSR*, 2, 25-28.

6. *About environmental protection: the Law of Ukraine № 1264-XII*. (25 June

1991). Supreme Council of Ukraine, 41, 547.

7. *About animal world: the Law of Ukraine No. 2894-III*. (13 Dec. 2001). Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine, 14, 97.

8. *About hunting economy and hunting: the Law of Ukraine № 1479-III* (22 Feb. 2002). Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine, 29, 179.

9. Ivanusa A. V. (2012). Analysis of normative-legal support of game management in Ukraine. *Scientific Herald NLTU Ukraine*, 22.1, 165-170.

10. Danilyuk L. G. (2015). Understanding of the legal use of hunting for natural resources and institutions. *Juridic Jurnalul național*, 2 (1), 106-109.

11. Volokh A. M. (2011). Agrolandscapes of Ukraine as hunting grounds. *Materials of the all-Ukrainian Congress of ecologists with international participation*, Vol.1, 301-305.

12. Law of hunting. (13 Oct. 1995). Available at: <http://www.psr.waw.pl/doc/ust-prawo-low.pdf> (2016, Sept. 2).

13. Law of the wild protection, game management and hunting. (1996). Available at: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99600055.TV (2016, Sept. 1).

14. On hunting and on amendments of some laws. (16 June 2009). Available at: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/Downloads/274_2009.pdf (2016, Sept. 2).

15. Foundations of national environmental policy in the field of game management (2 Sept. 2007) Available at: <http://menr.gov.ua/protection/protection6/zberezhennya/472-myslyvstvo> (2016, Sept. 2).

16. Murav'ev Yu. V (2006). Planning hunting and economic activities as a tool for implementing environmental and forestry policies. *Scientific Bulletin*, 16.2, 38-41.

17. Drobot I. O., Protsiv O. R. Development of system of state regulation of hunting economy of Ukraine in the context of adaptation to the conditions of the European Union. *Actual problems of public administration: collection of scientific papers*, 2 (40), 1-8.

18. Agriculture and the conservation of wildlife biodiversity – comparative analysis of policies in the USA and the EU (January 2009) Available at: https://www.researchgate.net/publication/46472479_Agriculture_and_the_conservation_of_wildlife_biodiversity_a_comparative_analysis_of_policies_in_the_USA_and_the_EU_PowerPoint (2016, Sept. 2).

19. Kostyushin E. V. (2012). Development of sustainable agriculture and basic ways of conserving biodiversity in agricultural landscapes. *Environmental science: Sciences.-pract. log*, 1, 136-144.

20. Leonets V. V. (2014). Peculiarities and prospects of development of the environmental land use. *Actual problems of economy*, 2, 321-327.

21. The analysis of legislative base and practice of game management in some countries of the European Union (8 July 2015) Available at: <http://www.lesovod.org.ua/node/25150> (2016, Sept. 2).

УПРАВЛЕНИЕ ОХОТНИЧЬИМИ РЕСУРСАМИ АГРОЛАНДШАФТОВ УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖЬЯ: ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

В. П. Новицкий, М. И. Голубев

Аннотация. Проанализированы ключевые принципы управления охотничьими ресурсами агроландшафтов Украины и развитых стран зарубежья, осуществлена их сравнительная оценка в правовой, организационно-хозяйственной и экологической сферах. Результаты исследований хозяйственно-правовых аспектов управления отечественными ресурсами полевой дичи, и охотничье-хозяйственной деятельности в целом, свидетельствуют о наличии колоссальных проблем почти во всех нишах функционирования отрасли, впрочем, четко очерчивая их, создают обоснованные предпосылки для разработки системы стратегических научно-практических мероприятий по устранению выявленных недостатков.

Ключевые слова: охотничьи ресурсы, агроландшафты, хозяйственно-правовые аспекты

THE MANAGEMENT OF HUNTING RESOURCES OF AGRICULTURAL LANDSCAPES OF UKRAINE AND ABROAD: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS

V. P. Novytskyi, M. I. Golubev

Abstract. Review the key principles for the management of hunting resources of agricultural landscapes of Ukraine and developed countries, carried out comparative analysis of legal, organizational, economic and environmental spheres. Results of research of economic and legal aspects of the management of local resources, field game, and hunting and economic activities in General, indicate the presence of colossal problems in almost all the niches of the functioning of the industry, however, by clearly defining them, to create reasonable prospects for developing a system of strategic scientific-practical measures on elimination of identified deficiencies.

Key words: hunting resources, agricultural landscapes, economic and legal aspects